

Naše pedagogično-slovstveno delovanje.

Ozir v preteklost in pogled v bodočnost.

I. I.

(Dalje.)

Ministerski odlok dné 17. julija 1850. l. šte. 5781 določuje, da naj se v šolah, kjer krajevne in deželne razmere zahtevajo, in kjer ni prevelike zavire, poleg materinega jezika, v katerem se vsikdar poučuje, tudi ozira na drugi deželni jezik.

Te misli so tudi v ministerskih odlokih dné 25. oktobra 1851. l. in 19. decembra 1853. l., šte. 11266, v katerih je tudi navedeno, da se s tem poukom pred 3. razredom ne začnja, in da naj se pri drugem deželnem jeziku na starost in sprednost učencev ozira, torej na materinski jezik opira. Verouk se ne sme ne samo na um, temveč tudi na blaženje srca in na višjo za vse življenje važno povzdigo duha vplivajočega namena na nikakoršen način drugače poučevati, nego v materinščini (ministerski razglasi v 21. dan aprila 1850. l. in 9. dan decembra 1854. l., šte. 14212 in 30. novembra 1855. l., šte. 17444). Ta načela so slovenski ljudski šoli odprla vrata do prostega razvitka.

Na podlogi teh ministerskih ukazov je bilo mogoče, da je tudi slovensko šolsko slovstvo po preteku skoro 40 let nove kali pognalo. K temu je naj več pripomogel pokojni slovenski škof Anton Martin Slomšek (rojen 1800. l., umrl 1862. l.), katerega Slovenci po pravici imenujemo prvega slovenskega pedagoga. — Slomšek se je obilno trudil, da se je mnogo šol osnovalo po slovenskem Štajeru, in da so šole tod dobile svoj slovenski značaj. V ta namen pa je moral spisati skoro sam vse potrebne šolske knjige. Najboljša njegova šolska knjiga je bila za tiste čase „Blaže in Nežica v nedeljski šoli“, za tisto dobo izvrsten navod za poučevanje odrasle mladine ob nedeljah. Vredna je pa knjiga še dan danes, da slovenski učitelj vsaj njeno sestavo pozna. Prišla je v treh natisih na svitlo, prvi že 1842. l. pri Leonu v Celovci, tretji 1864. l. Za nove slovenske knjige v ljudskih šolah se je Slomšek največ trudil. Njemu je tudi ministerstvo (Thunovo) poslalo v pregled in odobrenje vse v njegovi dobi izšle knjige, ki so se do 1867. l. samo v c. kr. založbi šolskih knjig na Dunaji tiskati smele. Pred Slomšekom in tudi v njegovi dobi so se rabila le taka slovenska berila, ki so imela na eni strani isto tvarino v nemškem jeziku, katera je bila na drugi strani v slovenskem jeziku razložena. Slomšek se je silno trudil pri naučnem ministerstvu, da bi bile šole po slovenskih krajih le slovenske, kar pa dolgo časa ni obveljalo, ker se je temu zahtevanju ministerstvo silno protivilo*). Za druge kraje, kjer so Slovenci pomešani z Nemci živeli, potezal se je za slovensko-nemške šole, in v ta namen še celó slovensko-nemško slovnico spisoval. Zeló hvalevredno je bilo Slomšekovo prizadevanje, da izdá eno cerkveno in eno šolsko pesmarico.

Poslednja je prišlo na svitlo 1853. l. pod naslovom „Šola veselega petja za pridne šolarje“, a prve ni bilo moti na beli dan spraviti. Kako vneto je bilo Slomšekovo srce za šolsko slovstvo, svedoči to, da je nameraval 1845. l. ustanoviti društvo za izdavanje šolskih knjig; pravila je bil predložil Kranjskemu (takrat „ilirsko“ zvanemu) c. kr. predsedništvu, a bila so odbita. To ga pa ni oplašilo. Začel je pa 1846. l. izdajati leto za letom letnik za šolo in dom, dobro znane in sloveče „Drobtinice“, ki so izhajale do njegove smrti, in silno veliko lepe duševne hrane prinašale za vse Slovence; v njih je bilo tudi veliko prav primernih pedagogičnih sestavkov.

*) Vender je naposled v to dovolilo in na svitlo dalo tudi čisto slovensko „Malo“ in „Veliko Berilo“, oboje Slomšekovo delo.

Slomšek je bilo zelo pri srcu to, da dobi vsakdanji šoli odrasla mladina dobre čitanke v roko. V ta namen je raznim šolskim pisateljem naročal, naj za take čitanke to pa ono spisujejo. Dotične spise je potem sam pregledal in uredil. Na ta način so prišle od 1860.—1865. l. na svetlo tri knjige z naslovom: „Ponovilo potrebnih nauk za nedeljske šole na kmetih“. 1. knjiga obsega: Zgodovino sv. vere; 2. Navod nabožnega življenja in lepega zadržanja ter spisovanje listov; 3. knjiga pa obsega: Vodbo modrega kmetovanja in vinorejo. Te knjige slovenskim nedeljskim in ponavljevalno-kmetijskim šolam še dan danes dobro služijo.

Do 1860. l. služile so učiteljem in učencem po slovenskih šolah največ „Malo“ in „Veliko Berilo“. Razen teh se spominjam, da smo 1861. l. v 4. razredu rabili (sevéda samo vsake kvatre enkrat, kajti vsa pozornost se je obračala le nemščini) knjigo z naslovom: „Slovensko Berilo“.

Baš v teh letih so se bile uvele za 2. in 3. razred glavnih šol „Prva in Druga praktična (slov.-nemška) gramatika“, in za višji razred „Praktisches slovenisch-deutsches Sprachbuch“ ki ste bile kacij 10 let v rabi. V letih 1860—1863. izšli ste tudi „Prvo“ in „Drugo Berilo“, delo šolskega nadzornika dr. Fr. Močnika, Hicingerja, L. Pintarja in A. Praprotnika.

Pozneje 1868.—1870. l. sta učitelja M. Močnik in Andr. Praprotnik po vladinem naročilu spisala „Slovenski“ in „Slovensko-nemški abecednik“ (ravno tako tudi k slovenskemu Abecedniku primerne stenske table). Te šolske knjige so bile čez 20 let v naših ljudskih šolah, in „Drugo Berilo“ se še dandanes tiska v c. k. založbi šolskih knjig pod naslovom: „Berilo za tretji razred“. Za pouk v nemščini služili ste „Praktična slovensko-nemška gramatika“ in „Praktisches slovenisch-deutsches Sprachbuch“. Nad „Praktično slovensko-nemško gramatiko“ s slovenskim učnim jezikom in tudi nad „Praktisch. slovenisch-deutsches Sprachbuch“ z nemškim učnim jezikom so se spodtikali Slovenci in Nemci; a dobili smo 1870. l. „Prvo nemško slovnico za slovenske šole“ in potem še „Drugo“ in „Tretjo nemško slovnico za slovenske ljudske šole“. No, te slovnice so bile Nemcem po slovenskih deželah še manj po godu. Na Štajerskem *) jih še baje niso vpeljali v šole, na Kranjskem so jih po nekodi imeli, drugod zopet ne. V Ljubljani se je od 1872. l. zmirom sukalo to vprašanje, kakšne knjige naj se rabijo pri nemškem pouku; šlo je namreč za to, da bi prej ko prej odpravili slovnice s slovenskim tekstom v šoli, ker tudi tukaj kakor na Koroškem so trdili: „slovenščine ni treba pri nemškem pouku; v nemški besedi naj se otroci priučé in privadijo nemščini“. — Za nemški jezik rabili smo zdaj te, zdaj une nemške knjige. Na c. k. vadnici v Ljubljani imajo za nemški jezik zgolj nemške, a za slovenski zgolj slovenske knjige. Pri slovensko-nemških slovnica se učitelj ne more ogniti slovenske besede; pri zgolj nemških pa je to mogoče. (Za slovenski pouk se rabi Praprotnikova „Slovnica za prvence“ in njegovo „Spisje v ljudski šoli“ in sim ter tje tudi „Slovenska slovnica z naukom, kako se pišejo pisma in opravljeni sestavki“.

Od tega časa smo skoro 10 let Slovenci mirovali z izdavanjem novih knjig za ljudske šole. Še le v zadnjih letih izdala je c. kr. založba novo „Začetnico s Prvim Berilom“, „Drugo“ in „Tretje Berilo“, o katerih se pač more reči, da vstrežajo sedanjim potrebam slovenskih šol in pedagoškim terjatvam. Največjo stopinjo popolnosti pa imajo dr. Močnikove računice, od katerih jih imamo 5 na razpolaganje.

*) Zelo bi se nam vstreglo, ako bi nam kdo gg. tovarišev s Štajerskega o tej zadevi kaj poročal in nam naznanil, kakšnje knjige se rabijo za nemško poučevanje, ali dvojezične, ali zgolj nemške. Ur.

Do leta 1867. in 1869. je imela edino le c. kr. založba na Dunaji privilegij, izdovati šolske knjige. Zato se pa nij prej čulo, da bi bil zasebnik šolsko knjigo spisal in jo založil. Med Slovenci je bil taka hvalevredna izjema le marljivi g. Praprotnik, ki je že l. 1852. izdal „Spisje za slovensko mladino“, šolsko knjigo, ki je že 4. natis doživela. Od istega pisatelja smo 1869. l. dobili „Slovensko slovnico za prvence“, ki je ena prvih za splošno rabo v ljudskih šolah dovoljena.

Kakor nam katalog c. kr. založba šolskih knjig od 1881. l. kaže, imamo za naše šole iz te zaloge na razpolaganje: 7 knjig za veronauk, 5 za slovenski jezik (4 čitanke in 1 slovnico), 4 knjige za nemški jezik, 5 računic in 3 knjige (Ponovila) za ponavljevalne šole, skupaj torej 24 del. Zadnji čas 1880. — 1881. l. je prišel na svetlo „Slovenski abecednik“ in „Slovensko-nemški abecednik“, ki sta ga sestavila učitelja v 2. mestni šoli v Ljubljani A. Razinger in A. Žumer in njune „stenske table“.

(Konec prih.)

Novice

pa

Dr. Janez Bleiweis.

VIII. 1850. „Leto 1848 je veliko obljubilo, leto 1849 je malo tega spolnilo, Bog daj! de bi iz težav in kervi pretečeniga časa o novim letu razcvetela oljka miru in sprave med vsimi narodi avstrijskiga cesarstva, in de bi kraljevala živa ljubezin med tronam in ljudstvam! Le v miru rodijo vednosti bogat sad! le v miru obdeljuje kmetovavec veselo svoje polje in pričakuje z lahkim sercam gotovih pridelkov; v miru obertnost in kupčija srečno napreduje, in jezéro in jezéro glav in rok skerbí za bogastvo dežele, ki se ji odtegnejo o potrebi krivavih vojsk ... Novo leto bo rodilo državni zbor, še poprej pa deželne zbore, in vstanovitve novih srenj, ktere so korenina vstavne vlade ... Bog daj! de bi vlada in ljudstva razumele imenitni klic noviga leta, v katerim ima beseda vstave še le mesó postati.“

Tako milo je pisal dr. J. Bleiweis v prvem sostavku „Misli o novim letu“ osmega tečaja, v katerem je posebej priobčil na pr.: „Zdravila zoper kevžeh in prisadno pljučnico konj. Snaženje živine. Začetek kovaške in živinozdravilske šole. Smoliko konj ozdravljati. Podučenje, kako naj se bolniku streže, ki je na vročinski bolezni — legarju — zbolel. Pomenki v kmetijskih rečeh. Ali je prav zdravi živini na spomlad pušati. Nekteri nar imenitniši pripomočki za povzdigo kmetijstva. Kdo sme bolno živino ozdravljati. Od garij in lišajev pri živini. Kako se ravnati, če človeka griža napade. Kjer je kolera, ne pite noviga vina (mošta). Kako naj kmetovavec ravná, de svojo govejo živino kuge obvarje. Kaj so zbornice za kupčijstvo, obertnijstvo in rokodelstvo? Kaj je njih namen, in kako se imajo vstanoviti? Novi stan kmetijskih družb v našim sedanjim vstavnim cesarstvu. — Spomin popotovanja po Štajarskim in Gorenskim. Spomin na Gradec. — Nektere besede o volitvi županijskiga odbora v Ljubljani itd.“ —

Spisovaje in napovedovaje veliko delo „Živinozdravništva“ je spregovoril tu in tam o samoukih, ki se pečajo z ozdravljanjem živine. Pa — „če se mora čevljar, kolár, úrar, in vsak rokodelc iz perviga učiti začeti, ako hoče dober mojster postati, in ne mojsterskaza, bo vsak previden človek lahko spoznal, de tudi živinozdravilstvo podúka potrebuje, ker je živinsko truplo prečudna mašina, ktera se mora na tanjko v opravih poznati. Le poduk iz perviga, potem pa skušnja delata praviga mojstra v zdravništvu; sama učenost brez skušnje je puhla vednost, — sama skušnja brez po pod-